

УДК 80
ББК 81.2-3

**НАҚШИ ДУ ПАСВАНДИ МАКОНСОЗ
ДАР ТАШАККУЛИ ВОЖАҲОИ
СОХТАИ НОДИР ДАР АШЪОРИ
ФАРЗОНА** *Хоҷаева Марворид,*
унвонҷӯи кафедраи забони тоҷикии ДДХ
ба номи акад. Б.Гафуров
(Тоҷикистон, Хуҷанд)

**РОЛЬ ДВУХ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ
СУФФИКСОВ В ОБРАЗОВАНИИ
РЕДКИХ ПРОИЗВОДНЫХ СЛОВ В
ПОЭЗИИ ФАРЗОНЫ** *Ходжаева Марворид,* *соискатель*
кафедры таджикского языка ХГУ им.
акад. Б.Гафурова (Таджикистан,
Худжанд)

**THE ROLE OF TWO SPACIAL SUFFIXES
IN THE FORMATION OF RARE DERIV-
ATIVES IN FARZONA'S POETRY** *Khodjayeva Marvoriid,* *claimant for candidate*
degree of the department of the Tajik lan-
guage under KhSU named after acad.B. Gafu-
rov (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL:*marvoriidkhon@mail.ru*

Калидвожаҳо: *калимаҳои сохта, вожаҳои нодир, пасванд, унсурҳои калимасоз, таркиби лугавӣ, иқтибосҳо, осори асримиёнагӣ*

Дар мақола сухан дар бораи нақши шоираи тавоно Фарзона дар эҷоди калимаҳои сохта бо ёрии ду пасванди вожасоз: -истон ва –зор рафтааст. Муаллиф дар заминаи маводи аз ашъори шоира гирдоваринамудааш ба хулосае омадааст, ки дар ӯ баробари истифода аз калимаҳои сохтаи маъумули бо ёрии пасвандҳои –истон ва –зор бунёдефта инчунин худ ҳамчун донандаи беназири забони тоҷикӣ вожаҳое низ сохтааст, ки назари онҳо на танҳо дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ, балки дар осори ниёгон низ дучор намеоянд. Дар ашъори шоира ҳолатҳои ҳамроҳгардии пасвандҳои –истон ва –зор ба чуз исмҳо инчунин ба ҳиссаҳои дигари нутқ, мисли сифат, ҷонишин баос зиёд ба мушоҳида мерасанд.

Ключевые слова: *производные слова, редкие слова, суффиксы, словообразовательные элементы, заимствования, лексический состав, средневековое наследие*

Статья посвящена роли известной поэтессы Фарзоны в создании производных слов со словообразовательными суффиксами –истон и –зор. На основе анализа фактологического материала из творчества поэтессы обосновывается вывод, что наравне с использованием распространенных производных слов, образованных с участием суффиксов –истон и –зор, Фарзона как прекрасный знаток таджикского языка также создает слова, не имеющие аналогов не только в современном литературном таджикском языке, но и не встречающиеся в языке письменного наследия предков. В творчестве Фарзоны встречаются случаи добавления суффиксов –истон и –зор не только к существительным, но и к словам других частей речи, в том числе к прилагательным и местоимениям.

Key words: derivatives, rare words, suffixes, word-building elements, borrowings, lexical stock, mediaeval heritage

The article dwells on the role of renowned poetess Farzona in a creation of derivatives with word-building suffixes -iston and -zor. Proceeding from the analysis of the factological materials from the poetess' creation, the author substantiates the inference that on a par with using widely spread derivatives formed by means of the suffixes -iston and -zor, Farzona as a splendid connoisseur of the Tajik language creates also the words having no analogues not only in modern Tajik literary language, but not occurring even in the language of ancestors' written heritage either. In Farzona's poetic productions we come across the cases of added suffixes -iston and -zor building not only nouns, but such parts of speech as adjectives and pronouns either.

Забон, ки аз ҷумлаи ҳодисаи ҷамъиятӣ аст, ҳамвора баробари тараккии ҷамъият инкишоф меёбад, захираҳои луғавии он тадриҷан зиёд мешавад, калимаҳои дар он мавҷуда илова ба маъноҳои дошташон дорои семантикаи нав мегарданд. Вале азбаски тамоми навигарии дар забон рӯйдодаро танҳо бо ёрии захираҳои дар тӯли асрҳо дар ихтиёри он вучуддошта ифода намудан ғайриимкон аст, аз ин рӯ, зарурате пеш меояд, ки чунин тағйироти бавуқӯъомада тавассути сохташавии калимаҳои нав баён карда шавад, яъне маҳз ба воситаи калимаҳои нави сохтаву мураккаб, ки онҳо тибқи талаботи қонуниятҳои дохилии забон ба вучуд меоянд, дигаргуниҳои иҷтимоӣ, инкишофи хоҷагӣ, илму маданиятро метавон инъикос намуд. Ин аст, ки аз замони қадим то имрӯз шоиру нависандагон баробари истифодаи калимаҳои дар таркиби луғавии забон мавҷуда боз худ вожа ва ибораҳои ифодаҳои камназир сохтаанд. Дар ин ҳусус муҳаққиқони алоҳида ишораҳои муфид кардаанд. Масалан, олими эронӣ М.Баҳор хангоми дар бораи баъзе вижаҳои забони «Сияр-ул-мулк» ё «Сиёсатнома»-и Низомулмулк мулоҳизарони кардан овардааст, ки дар асари номбурда «таркиботи тозае аз порсию тозӣ» ба назар мерасад (1, 299). Ҳамин муҳаққиқ доир ба забони «Асрор-ут-тавҳид»-и Шайх Абӯсаид низ таваққуф намуда овардааст, ки «...як даста луғоту таркиботи порсӣ аст, ки дар кутуби таъриху адаб ва ғайра наметавон ба назари онҳо дастрасӣ ҳосил кард» (1, 321). Ҳамин тавр, М. Баҳор хангоми роҷеъ ба забони осори дигар аҳли илму адаб андешарони намудан эҷодкориҳои онҳоро дар масъалаи сохтани калимаву ибораҳо ё ифодаҳо маҳсус таъкид карда навиштааст, ки «...луғоте аз мусталаҳот ва талаффузоти авом дар ин китоб дида мешавад, ки дар китобҳои қадим ва дар адабиёти форсӣ назари онҳоро наёфтаем» (1, 305), «луғоте форсӣ ё таркиботе аз форсӣ дорад, ки кутуби қадим камтар овардаанд» (1, 341).

Забоншиносони тоҷик низ дар ҷараёни таҳлили забони осори бархе аз адибон ба ин масъала тавачҷуҳи алоҳида равона кардаанд. Чунончи, проф. Ш. Рустамов хангоми таҳлили забони ашъори шоири тавоно Лоиқ Шерали овардааст, ки «Лоиқ дар мавридҳои зарурӣ худ калима месозад ва калимаҳои сохтаи номаълум ва ё камистеъмодро низ истифода мекунад» (9, 218). Баъдан ӯ ба сифати далел як қатор вожаҳои сохтаеро, мисли ҳамсанг, нобигзод, хушкистон, шарористон, соидгоҳ, хаволагоҳ, ноёр, фалаксо меорад.

Муҳаққиқи номбурда боз аз ҳусуси дар ашъори Лоиқ дучор гардидани калимаҳоеро, монанди ҳамсоҷил, ҳамсоҷар, ҳамбас, ҳамандеша, гӯрхамсоҷа низ ёдовар мешавад, ки онҳоро аз луғатномаҳо ёфтаи душвор аст (9, 220).

Ба ҳама маълум аст, ки шоиру нависандагони тавоно дар инкишофи таркиби луғавӣ, нигоҳдории қудрати пешинаи забон нақши сазовор доранд. Фарзона аз

чумлаи ҳамин гуна шоироне ба шумор меравад, ки бо ашъори нобаш дар барои ғанӣ гардидани тарикби луғавии, иқтидори нав пайдо намудани он дар асри чаҳонишавӣ хизмати беҳамтоеро ба чо овардааст. Дар ин хусус проф. А. Ҳасанзода навиштааст, ки «Шоираи халқии Тоҷикистон (яъне Фарзона – М.Х.) тавассути осори хеш на танҳо дастаи калони вожаҳои ноби классикиро зинда мекунад, балки боз вазифаҳои собиқи бархе аз унсурҳои шаклсозро эҳё менамояд, ки дар гузашта бузургтарин аҳли адаби тоҷик онҳоро мавриди истифода қарор додаанд» (14, 207).

Бо вучуди вижагиҳои намоёне доштани забони ашъори Фарзона то имрӯз доир ба хусусиятҳои он осори таҳқиқии башумор анҷом дода шудааст. Маҳз ба ҳамин чихати масъала тавачҷӯхашро равона карда забоншинос М. Олимҷонов таъкид кардааст, ки «имрӯз бо вучуди касодии маънавӣ китоби ашъори ин шоираро дарёфт намудан амри маҳол аст, ки ин ҳам далели маҳбубияти назми Фарзона аст. Аммо афсӯс, ки осори шоира аз мадди назари аҳли таҳқиқ ва баҳусус забоншиносон то андозае дур мондааст ва ба истиснои баъзе нигоштаҳо дар мавриди забону баёни Фарзона коре ба анҷом нарасидааст» (7, 246-247).

Чунин ҳолати тадқиқи забони ашъори шоира моро водор сохт, ки дар мисоли ташаккули вожаҳои нодир бо ёрии ду пасванди исми маконсоз: -истон ва -зор хизмати Фарзонро дар бойгардии таркиби луғавии забони тоҷикӣ нишон диҳем. Нодир шуморида шудани ин гуна калимаҳо ҳамин аст, ки онҳоро мо аз ҳеч як фарҳангномаи бароямон дастрас (ҳатто луғатномаи Деххудо) пайдо карда натавонистем.

Аз тадқиқоти забоншиносон муайян шудааст, ки –истон яке аз унсурҳои қадими калимасозии тоҷикӣ ба шумор рафта, сарчашмааш ба *-stana-и эронии қадим мерасад ва дар забонҳои авестой ва порсии куҳан низ дар шакли stana дучор меояд (8, 75).

Дар «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» ташаккули вожаҳои сохта бо ёрии пасванди мазкур чунин нишон дода шудааст: а) аз исмҳои ифодакунандаи халқу миллат номҳои чуғрофӣ месозад (Тоҷикистон); б) аз исми шахс исми муассиса бунёд мегардад (бемористон); в) бо исмҳои мушаххас омада, макон ва фаровонии предмети асосияшро ифода менамояд (нахлистон); г) бо вучуди исмҳои ягона будани калимаҳои **бахор** ва **шаб** онҳо –истон қабул менамоянд (бахористон, шабистон); ғ) бо сифатҳои исмшудаи **равшан** ва **торик** низ меояд (торикистон, равшанистон); д) аз исми маънӣ исме месозад, ки маконро мефаҳмонад (андӯҳистон, користон) (2, 114-115).

Маводи ашъори шоира исботи он буда метавонад, ки шоира дар ашъораш бо ёрии пасванди –истон як қатор калимаҳои сохтае эҷод кардааст, ки онҳо натиҷаи таъ саршору фитрати гуҳарбораш аст:

Фурӯғистон:

*Бечароге будан, аммо бечарогони дигарро
Бар фурӯғистони нопаёмудае даъват намудан (с.89).*

Хомӯшистон:

*Ҷарас-Маҷнунӣ танҳои биёбон,
Басе фарёд зад дар хомӯшистон (с.119).*

Дуруштистон:

*Ҷашме зи дуруштистон таиҳис накард охир
Ин як гули нозукро дар зери қабои ман (с.214).*

Аз байтҳои зикршуда аён аст, ки чунин калимаҳои дар таркибашон –истон дошта на танҳо ҳамчун унсури зарурии луғавӣ ба кор рафтаанд, балки баҳри образнок баромадани сухани Фарзона низ нақши шоиста ба ҷо овардаанд. Сабаби чунин хусусият доштани ин гуна воҳидҳои луғавӣ шояд ба он вобаста бошад, ки пасванди –истон дар чунин мавридҳо ба исмҳои ғайримушаххас ҳамроҳ шудааст. Мисолҳои зерин низ метавонанд далели чунин гуфтаҳо бошанд, ки унсури калимасози зикршуда барои офаридани луғату образ ва хусну таъсири калом истифода гардидааст:

Нишебистон:

*Чӣ мечӯӣ, ало, эй ошно, аз ин нишебистон,
Бирав, бар авҷҳо парвоз деҳ чаими уқобиро (с.280).*

Ғафлатистон:

*Мард бошу зӣ, эй дил, бедарегу бешеван,
Қавми ғафлатистонро нурс, чист таъми субҳ (с.53).*

Дар баъзе мавридҳо дар доираи як шеър Фарзона силсилаи чунин вожаҳои нодирро истифода намудааст. Чунончи, дар шеъре, ки бо байти «Кай маро барандозад санги лаънати душман» оғоз мешавад, вожаҳои нодирӣ ғафлатистон, шабистон, марямистон, шабнамистон ба мушоҳида мерасад (с.53).

Ба ин тариқ, шоира пасванди мазкурро гоҳ бо исмҳои ифодакунандаи замон, гоҳ бо исмҳои хос, гоҳ бо номи гулу гиёҳ, гоҳ бо сифатҳо ҳамроҳ намуда, унсурҳои луғавие сохтааст, ки назари онҳо ба тахмини мо на дар осори гузаштагон ва на имрӯзиён (ба истиснои Лоик) дучор намеоянд. Унсурҳои луғавии *сахаристон* (тарҷума кун шаъшааи субҳро, баршав аз ин шаб, сахаристон бигӯ-с.97; инон ҳаловати сахаристон надидаанд, дигар кучо ба сӯи шакархона мераванд-с.223), *лолаистон* (ба ҳазор лолоистон биравам, туро наёбам, ки ту лолоафтобӣ ба фарози кӯҳсорон-с.189), *хушкистон* (бигӯяндам, ки камтар гӯ суханҳои китобиро, ки хушкистони рӯҳи мо бихоҳад лаҳни обиро-с.280), *абристон*, *сабристон* (шафақ чӯям зи абристони имон, барам худро ба сабристони имон-с.381), *марямистон* (гунаҳ нокарда ҳам дар Марямистон, ба зудӣ фасли истиғфор омад-с.377), *хиёнатистон* (дар ин хиёнатистон, дар баргрезии имон, бар марги ҳештан ҳам розӣ шудем, розӣ-с.245), *юсуфистон* (қадаме неҳ ба юсуфистонам, чӯши гул мекунад зимистонам-с.249), *ғубористон* (чун туеву чун манеро бар ғубористони куфр, мефиристад осмон бар шустани пиндорҳо-с.301), *сақаристон* (сад сол шуд, ки дар сақаристони чурми худ, афтодаи ҳамоилам, аммо наомадӣ-с.306), *шафақистон* (боз расид осмон бар ҳабашистони шаб;...то шафақистони ишк, фикри паропар кашем-с.312) ва даҳҳои дигар аз қабилӣ ҳамин гуна вожаҳо ба шумор мераванд.

Ба назар чунин мерасад, ки сабаби асосии истифодаи Фарзона аз чунин калимаҳо ба он вобаста аст, ки ӯ мехоҳад пайвасти сухани нав гӯяд, аз гуфтаҳои такрор парҳез намояд, тавачҷӯхаш ҳамвора ба гуфтани ногуфтаҳост, ӯ суханони қолабиро наменпарастад. Дар як байти худ худӣ шоира майлашро ба истифодаи сухани нав ба таври равшан чунин ифода кардааст:

*Ман низ ҳуруфи тоза бояд гӯям,
То чанд ба бозор барам меваи пор (с. 258).*

Шоираи халқии Тоҷикистон Фарзона бо пасвандҳои дигар низ силсилаи калони калимаҳоеро сохтааст, ки дар забони тоҷикӣ камназир ҳастанд. Яке аз чунин унсури калимасоз пасванди –зор ба шумор меравад, ки сарчашмааш ба *-zar* ё *-car*-и забони

порсии миёна расида, дар давраҳои ашконӣ ва сосонии ин забон аз чумлаи пасвандҳои каммаҳсул ҳисоб меёфт (5, 221).

Мувофиқи навиштаи муаллифони «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» имрӯз бо ёрии ин пасванд: а) аз исмҳои ифодакунандаи растанию наботот исми макон ва фаровонии асоси калима ташаккул меёбад; б) аз исмҳои ифодакунандаи предметҳои шумурдашаванда ё шумурданашон аз имкон дур исмҳои макон сохта мешавад (2, 114). Дар осори таҳқиқии забоншиносон бо вучуди нишон дода шудани имкони васеи калимасозӣ доштани пасванди мазкур ба сифати мисол вожаҳои оварда шудаанд, ки ҳоло дар забони тоҷикӣ серистеъмоланд. Танҳо ҷо-ҷо дар бораи васли ин пасванд ба калимаҳои сохтаи нодир ишора гардидааст. Чунончи, дар «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» дар баробари ҳолатҳои дигари ташаккули вожаҳои сохта бо ёрии ин пасванд омадааст, ки «калимаи *хандазор*, ки бо суффикси –зор сохта шудааст, номи ҳолат аст, ки ба ниятҳои услубӣ сохта шудааст» (2, 114)

Проф. Ш. Рустамов низ ҳангоми таҳлили калимаҳои эҷоднамудаи Лоик Шералӣ навиштааст, ки «дар калимаи *ҳайкалзор* ҳам, ки бо қолаби сангзор сохта шудааст, суффикси –зор мисли суффикси –истон образи барҷаста офаридааст» (9, 218).

Таҳлили забони ашъори Фарзона нишон медиҳад, ки ӯ дар эҷоди ин гуна унсурҳои луғавӣ низ дасти боло доштааст. Мисоли зайл метавонанд далели чунин пиндор бошанд:

Ишқзор:

Ҳоло, ки ҷони мурдаи мо ишқзор шуд.

Ҷоно, баҳор шуд (с.26)

Аз таҳлили далелҳои аз ашъори шоира ҷамъомада маълум мегардад, ки ӯ пасванди –зорро на танҳо ба исмҳо ҳамроҳ намудааст, балки бо роҳи ба ҳиссаҳои дигари нутқ васлнамоии он низ калимаҳои нодирро эҷод кардааст. Чунин вижагии ашъори шоира аз назари баъзе пажӯҳишгарон пинҳон намондааст. Масалан, забоншинос М. Олимҷонов овардааст, ки «дар мавриди пасванди дигари исмсоз—зор ашъори Фарзона бо он тафовут дорад, ки вазифаи ин пасванд дар шеъри Фарзона васеъ буда, на фақат ба исмҳо, балки бо сифатҳо, ҷонишинҳо низ корбаст гардидааст...» (7, 251). Муаллиф чун намуна вожаҳои *кӯҳназор* ва *ҳечзорро* мисол меорад. Воқеан, Фарзона на танҳо ду калимаи фавқуззикр, балки воҳидҳои дигари нодирро низ эҷод намудааст:

Беҳудазор:

Мебурам аз ҳалқаи бемоягон,

Меравам то худ аз ин беҳудазор. (с.136)

Ҳечзор:

Эй рӯзҳои рафта, аё бенишонанон,

Дар ҳечзори ҳарзаву гафлат нишонанон. (с.237)

Чунонки дар боло ишора гардид, баъзан шоира дар доираи як шеър чунин вожаҳои нодирро силсилавор меорад. Масалан, дар шеъри бо байти «Субҳ омад бар муборакбодии бедорҳо» оғозшаванда вожаҳои нодирӣ бо пасвандҳои –истон ва –зор сохташудаи *губористон* ва *гунаҳзор* ба назар мерасанд:

Чун туеву чун манеро бар губористони куфр,

Мефиристад осмон бар шустани пиндорҳо.

Эй тамомият савоб андар гунаҳзори шубоб,

Аз ҷӣ хоҳӣ тавба кардан фасли истиғфорҳо. (с.301)

Дар ашъори шоира бештар ба вожаҳои аслии тоҷикӣ ҳамроҳшавии пасванди – зор ба назар мерасад, вале ҳолатҳои бо ин унсури калимасоз якҷоя омадани калимаҳои иқтибосии арабӣ низ кам нестанд. Дар «Мӯҳри гули мино» дар баробари унсурҳои луғавии *хуршедзор* (биё аз тангно бар вусъати хуршедзори ман, дилат дар орзуи бекарона метапад ё не-с.72), *кӯҳназор* (чанд навҷӯй кунам дар кӯҳназори фикри худ, ишқ меҳоҳад, ки, эй дил, мову ту дигар шавем-с.182), *орзузор* (ту фикри охират бахшо, ки ман дар фикри оғозам, вучудам орзузор аст, мебахшӣ, намебахшӣ-с.197) инчунин калимаҳои навъи *таҷаллизор* (духтарони навсабз навҷавонии хуррами худро мебаранд имшаб ба маркази шаҳр. Ба чароғистон, ба таҷаллизори зебой-с.4), *лаҷанзор* (ишқ гуфтам дар лаҷанзори касиф, ёр, ишқи кибриётро фирист-с.52), *куфрзор* (Дар куфрзор гум шуда лаҳни намозиям, оташ наҷфканад ба ҷаҳон худгудозиям-с.299), *фискзор* (ҳазидаам ба кунҷи ту зи фискзори иҷтимоъ, маро иҷозати сафар ба офтобу моҳ деҳ-с.204), *фитназор* (агар нурам, чаро дар байни норам, Худоё, баркун аз ин фитназорам-с.373) низ мушоҳида мешаванд.

Ҳамин тавр, ашъори шоираи мумтози тоҷик Фарзона як луғати беназири вожаҳои ноби нодирро мемонад, ки хонанда бо мутолиаи онҳо ғизои маънавӣ мегирад, бо имконоти беҳудуди забони модарияш ошно мешавад, иқтидори ин забонро ба таври равшан дарк менамояд ва воқеан забони асилу пурвусъат будани онро эҳсос мекунад.

Пайнавишт:

1. Баҳор М. Сабқиносии. Баргардони Ш.Р. Исрофилниё, Н.Сарқоров. – Душанбе: Бухоро, 2012. – 570 с.
2. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷилди 1. Фонетика ва морфология. – Душанбе: Дониш, 1985. – 349 с.
3. Деҳхудо А. Луғатнома. Ҷилдҳои 1-14. – Техрон, 1373.
4. Доро Наҷот. Фарҳанги Доро. Баргузидаи тафсирии беш аз панҷ ҳазор вожа, истилоҳ, таркиб ва ибораҳои забони форсии тоҷикӣ. – Душанбе, 2012. – 599 с.
5. Ефимов В. А., Расторгуева В. С., Шарова Е. Н. Персидский, таджикский, дари / В. А. Ефимов, В. С. Расторгуева, Е. Н. Шарова // Основы иранского языкознания. Ново-иранские языки. – М.: Наука, 1982. – 446 с.
6. Муин М. Фарҳанги форсӣ. Ҷилдҳои 1-4. – Техрон, 1375.
7. Олимҷонов М. Сухан аз гавҳариёни сухан. – Хучанд: Нури маърифат, 2017. – 435 с.
8. Расторгуева В. С., Молчанова Е. К. Среднеперсидский язык // Основы иранского языкознания. Среднеиранские языки / В.С.Расторгуева, Е.К.Молчанова. – М.: Наука, 1981. – 544 с.
9. Рустамов Ш. Забон ва замон. – Душанбе: Ирфон, 1981. – 255 с.
10. Фарзона. Мӯҳри гули мино. – Хучанд: Ношир. 2006. Ҳамаи мисолҳо аз ҳамин маҷмӯаанд. – 400 с.
11. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷилдҳои 1-2. – М.: Советская энциклопедия, 1969. Ҷилди 1.951с; ҷилди 2.949с.
12. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилдҳои 1-2. – Душанбе, 2008.
13. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. – Душанбе, 2006.
14. Ҳасанов А. Таҳаввули таърихии вожаҳои тоҷикӣ. – Хучанд: Ношир, 2017. 275с.

Reference Literature:

1. Bakhor M. Stylistic Knowledge. Transposition by Sh, R. Isrofilniyo, N. Sarkorov. – Dushanbe: Bukhara, 2012. – 570 pp.

2. *Grammar of Modern Tajik Literary Language: V. 1. Phonetics and Morphology.* – Dushanbe: Knowledge, 1985. – 349 pp.
3. *Dehhudo A. Persian Language Dictionary. VV. 1-14.* – Tehran, 1373 hijra
4. *Doro Najot. Doro's Dictionary. Interpretation of over five thousand Words, Terms, Phrases and word-combination of Tajik-Persian Language.* – Dushanbe, 2012. – 599 pp.
5. *Yefimov V. A. Rastorguyeva V. S, Sharova Ye. N. Persian, Tajik, Dari // V. A. Yefimov, V. S. Rastorguyeva, Ye. N. Sharova // Foundations of Iranian Linguistics. New Iranian Languages.* – M.: Science, 1982. – 446 pp.
6. *Muin M. The Persian Language. VV. 1-4.* – Tehran, 1375 hijra
7. *Olimdjohnov M. A Word from Masters' Mouths.* – Khujand: Light of Enlightenment. 2017. – 435 pp.
8. *Rastorguyeva V. S., Molchanova Ye. K. The Middle Persian Language // Foundaitons of Iranian Linguistics. Middle Iranian Languages // V. S. Rastorguyeva, Ye. K. Molchanova.* – M.: Science, 1981. – 544 pp.
9. *Rustamov Sh. Language and Epoch.* – Dushanbe: Cognition, 1981. – 255 pp.
10. *Farzona. Aster-Flower Print.* – Khujand: Publisher, 2006. *All Patterns from one and the same Collection.*
11. *Tajik Language Dictionary. VV. 1-2.* – M.: Soviet Encyclopedia, 1969; V.1. -951 pp.; V.2. - 949 pp.
12. *Tajik Language Interpretation Dictionary. VV. 1-2.* – Dushanbe, 2008
13. *Tajik-Russian Dictionary.* – Dushanbe, 2006
14. *Hasanov A. Historic Evolution of Tajik Words.* – Khujand: Publisher. 2017. – 275 pp.